

GRAND CHIC?
ZAVELWIJK

DOE-HET-ZELF WANDELING BRUSSEL

BUURT	ZAVELWIJK, BRUSSEL – EGMONTPARK
STARTPLAATS	POELAERTPLEIN, 1000 BRUSSEL
AANKOMSTPLAATS	EGMONTPARK, 1000 BRUSSEL
AFSTAND	2,5 KM
PUBLICATIEDATUM	1 SEPTEMBER 2020
EEN INITIATIEF VAN	BRUKSELBINNENSTEBUITEN EN MUNTPUNT

INLEIDING

Deze wandeling van Bruk-selbinnenstebuiten brengt ons naar de Zavelwijk. Hier woonde vroeger de adel, dicht bij het paleis en de macht. Ook vandaag is dit nog een erg chique buurt, al werd het historisch erfgoed er niet altijd gespaard. Opvallend genoeg ligt de Zavel vlak naast Brussels bekendste volkswijk, de Marollen. In het begin van de wandeling verkennen we de grens tussen beide wijken. We zien de verschillen, maar ook hoe beide wijken in elkaar overvloeien. We eindigen de verkenning aan metrohalte Louiza.

1 PANORAMA POELAERTPLEIN

Welkom! Vanaf het Poelaertplein, en zeker vanuit het reuzenrad, heb je een prachtig uitzicht op de Zennevallei. Aan de horizon herken je de Basiliek van Koekelberg, het Atomium (dat met één bol komt piepen vanachter de Kapellekerk) en de groene stadsrand. Het geografisch verschil is in Brussel ook een sociaal verschil: beneden ons ligt de Marollen, doorheen de geschiedenis een arbeiderswijk. Rechts achter ons ligt de Zavel, waar de aristocratie en de rijke burgerij zich vestigden. Met droge voeten, een controlerend uitzicht over de lagergelegen wijken en vooral: in de buurt van de macht.

→ *Wandel tot op de parking vlak voor de zuileningang van het Justitiepaleis.*

JUSTITIEPALEIS

2 JUSTITIEPALEIS

The sky is the limit, moet architect Joseph Poelaert gedacht hebben, want in de 19de eeuw was dit het grootste gebouw in Europa. Het Justitiepaleis staat op de historische Galgenberg, waar in de middeleeuwen ter afschrikking lichamen van veroordeelde misdadigers tentoongesteld werden aan galg en rad. Megalomaan en intimiderend torent het uit boven de volkswijk aan zijn voeten. Het doel was duidelijk: de Belgische burger moest onder de indruk raken van het gerechtelijk apparaat.
Op weekdagen kan je, na een veiligheidscontrole, de majestueuze 'salle des pas perdus' binnenwandelen: 90 meter scheiden de vloer van de hoge koepel. De stellingen rond het Justitiepaleis vormen al decennia een tweede huid. Ze zijn ondertussen zelf aan restauratie toe. Het huidige restauratieplan loopt tot 2040.

→ *Steek het Poelaertplein over en wandel de Regentschapsstraat in.*

3 KONINKLIJK TRACÉ

Ook hier heb je een vergezicht. De Regentschapsstraat ligt op het Koninklijk Tracé dat ten tijde van Leopold II werd aangelegd met de Parijse boulevards als inspiratiebron. Deze 'as der machten' verbindt het Justitiepaleis (rechterlijke macht) met het Koninklijk Paleis (uitvoerende macht) en het Parlement (wetgevende macht) aan het Warandepark. Langs deze as liggen ook religieuze monumenten, belangrijke musea en instellingen. De goed beveiligde Grote Synagoge van Brussel (nr. 32) werd gebouwd in de jaren 1870 in Romaans-Byzantijnse stijl en is op afspraak (via het Joods Museum) te bezoeken.

→ *Steek de Regentschapsstraat over en sla links de Van Moerstraat in en vervolgens schuin links de Charles Hanssensstraat.*

4 MINIEMENKERK

We liepen net door typische Zavelstraatjes met antiekzaken, galeries, juweliers en kleine bistro's, zoals Le Perroquet of het Café des Minimes in de schaduw van de Miniemenkerk. De kerk oogt momenteel wat verwaarloosd. Ze is zowel bekend om haar klassieke concerten (het festival Midis-Minimes) als om haar betreurde pastoor, Jacques Van der Biest (1929-2016). Een flamboyant, geëngageerd voorvechter van de sociale rechten van zijn parochianen en ontheemden van overal. In de jaren 1960 stond hij op de barricaden tijdens de zogenaamde 'Bataille de la Marolle'. Door een geplande uitbreiding van het Justitiepaleis dreigden zo'n 1.200 mensen uitgezet te worden. De Marolliens haalden hun slag thuis. Het betekende de start van een actieve buurtwerking en stadsvernieuwing. Maar sinds een 20-tal jaar verovert de 'verzaveling' toch sluipenderwijs de pittoreske straatjes van de Marollen: kleine kroegjes en familiezaken veranderen één voor één in kunstgaleries, vintage shops en antiekzaken. Stijgende huurprijzen zijn het gevolg.

→ *Neem de Miniemenstraat rechtsaf, tot aan de smalle Kandelaarsstraat aan je linkerkant. Daal voorzichtig de trapjes van dit steegje af.*

MINIEMENKERK

5 SAMARITANESSE-STRAAT

Een vervaagde muurschildering over de geschiedenis van de Marollen en recentere graffititags schreeuwen om je aandacht. Het smalle steegje is een oude verbinding tussen de beneden- en bovenstad. Ook de Samaritanessestraat, die de Kandelaarsstraat dwarst, heeft haar eeuwenoude stille karakter bewaard. Ter hoogte van de nummers 44-48 zie je achter een portiek in blauwe steen nog een restant van een beluik. Tot na WO II was dit een heel armoedige buurt met sjofele cafés, die namen droegen als Le Bon Samaritain, Chez Dikke Pierre en Chez Jeanne. Een gedenkplaat naast de deur van het buurthuis Comité de la Samaritaine (nr. 41) herinnert aan de Matrassenopstand van eind jaren 1980. Toen de bewoners dreigden onteigend te worden ten gevolge van een bouwproject, sliepen ze uit protest twee maanden op straat. Dankzij de solidariteit en de mediagenieke actie moest de stad Brussel haar plannen opbergen. De meeste panden werden gerenoveerd. Maar nu ligt de langzame verdringing door gentrificatie op de loer...

→ *We volgen de Kandelaarsstraat en slaan aan het eind rechts de Hoogstraat in, tot aan de Kapellekerk.*

6 KAPELLEKERK

Waar vroeger het kerkhof van de Kapellekerk was, staat sinds 2015 een bronzen standbeeld van Pieter Bruegel de Oude. De 16de-eeuwse schilder ligt hier begraven, in één van de oudste parochiekerken van Brussel. Oorspronkelijk was ze de gebedsplaats van wevers, leerbewerkers en andere ambachtslieden, die wegens het lawaai of de stank van hun arbeid niet gewenst waren in het stadscentrum.
In de kerk zelf zijn er twee monumenten die je zeker niet mag missen: het gedenkteken voor Pieter Bruegel in een zijkapel van de rechterzijbeuk, en het standbeeld van de smartelijk kijkende Nuestra Señora de la Soledad in zwarte cape. Spaanse soldaten zouden het beeld in de 16de eeuw naar Brussel hebben gebracht. Nu is de kerk de ontmoetingsplaats voor Poolse Brusselaars, die hier elk weekend vier drukbezochte eucharistievieringen organiseren. Rond de Kapellekerk hebben de meeste volkscafés intussen ook plaatsgemaakt voor hippere en duurdere eetgelegenheden.

→ *Wandel in de richting van het frietkot, en steek de Hoogstraat over, naar de stijgende Joseph Stevensstraat. Wandel tot aan het Emile Vanderveldeplein.*

7 VOLKSHUIS/ ZAVELTOREN

Enig gevoel van rouw is gepast op deze plek. De afbraak van het majestueuze Volkshuis van Victor Horta blijft de grootste schandvlek uit de Belgische erfgoedgeschiedenis. Het vlaggenschip van de piepjonge Belgische Werkliedenpartij werd in 1899 feestelijk ingehuldigd. De gevel met grote glaspartijen, balkons en vlaggenmasten volgde de bocht van het plein. Alle ijzerwerk was toepasselijk felrood geverfd. De leuningen, armaturen en balustrades binnenin volgden de typische zweepslagmotieven van de art nouveau.
In de jaren 1960 was de art nouveau helemaal passé. Ondanks internationaal protest moest het Volkshuis in 1965 plaatsmaken voor het halfronde kantoorgebouw met de banale toren aan je rechterkant. Er rest nostalgici niets meer dan virtueel rond te dwalen in de prachtige 3D-reconstructie die de architectuurfaculteit van La Cambre in 2019 ontwierp. Te bekijken in het Hortamuseum in Sint-Gillis en op Vimeo (Victor Horta: La Maison du Peuple retrouvée).

→ *We nemen het kleine Duivenstraatje links van de Zaveltoren en stijgen opnieuw tot de Miniemenstraat. Een paar meter naar rechts bevindt zich het Joods Museum (nr. 21).*

SAMARITANESSESTRAAT

8 JOODS MUSEUM

Sinds 2004 toont het Joods Museum een mooie collectie religieuze gebruiksvoorwerpen uit de Joodse traditie. Vooral de zeer actuele, tijdelijke tentoonstellingen zijn de moeite waard. Voor WO II woonden in de wijk tussen het Justitiepaleis en het Zuidstation veel joodse immigranten die de pogroms en de economische crisis in Oost-Europa waren ontvlucht. Nu herinneren de 'struikelstenen', ingemetseld in de stoep, ons nog aan de slachtoffers van de nazi-vernietigingskampen. Ook het gebouw zelf heeft een bewogen geschiedenis. In de Tweede Wereldoorlog verbleef de Duitse Wehrmacht er. En in 2014 kwamen hier bij een terreuraanslag vier personen om het leven. Vandaar de strikte veiligheidsprocedure voor wie het museum wil bezoeken.

→ *We keren op onze stappen terug tot aan de rotonde aan de Grote Zavel.*

GROTE ZAVEL

9 GROTE ZAVEL

Dat de Grote Zavel ooit een paardenmarkt was, kan je nog afleiden uit de naam van de aanpalende Strostraat. Nu is het plein vooral bekend om zijn wekelijkse antiekmarkt bij de kerk én als centrum van de betere chocolade, met onder andere twee winkels van Pierre Marcolini. Halverwege, aan de linkerzijde van het plein, houdt hofleverancier Wittamer een familiale banketbakkerstraditie in ere. Jammer genoeg is de Grote Zavel ook nog steeds een grote openluchtparking.

→ *We verlaten het plein linksaf in de smalle Sinte-Annastraat, net voorbij de roze luifels van het degustatiesalon van Wittamer (nr. 12-13).*

10 ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

De Sint-Annastraat is, na een lange periode van speculatie en moedwillige verkrotting, in de jaren 1980 heraangelegd in nepoude stijl. Ze mondt uit in de Ruisbroekstraat. Het langgerekte gebouw in bleekgele steen is het Algemeen Rijksarchief dat de archieven van de Belgische instellingen bewaart, maar ook van de rijken die de stichting van ons land voorafgingen: de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden, de Franse tijd en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Er worden ook privéarchieven bewaard, bijvoorbeeld van invloedrijke ondernemingen en adellijke families zoals de Arenbergs. Die komen we zo meteen weer tegen.

→ *We volgen de stemmige Ruisbroekstraat verder omhoog en slaan rechts de hoek om. Je staat achter het koor van de Zavelkerk. De hoofdingang bevindt zich aan de andere zijde.*

11 ZAVELKERK

De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Zavelkerk was oorspronkelijk de kapel van de kruisboogschuttersgilde, zeg maar de bodyguards van de middeleeuwse aristocratie. De legende van de miraculeuze aankomst van het Mariabeeld wordt nog elk jaar herdacht tijdens de Ommegang, een folkloristische processie die hier vertrekt. De Zavelkerk werd de parochiekerk van de adellijke families. Binnenin trekken de smalle, erg kleurrijke glasramen de aandacht. Aan weerszijden van het koor liet de familie von Thurn und Tassis twee barokke grafkapellen bouwen. De kapel aan de linkerkant is van de hand van de Mechelse architect Lucas Faydherbe en is versierd met flamboyant beeldhouwwerk.

→ *We gaan de kerk weer uit en steken de Regentschapsstraat over. Even naar rechts ligt het Koninklijk Conservatorium.*

ZAVELKERK

12 KONINKLIJK CONSERVATORIUM

Twee bronzen gedenkplaten herinneren eraan dat op deze plek het stadspaleis van de familie von Thurn und Tassis stond. Ze dankten hun rijkdom aan hun monopolie op de postbedeling in het Habsburgse Rijk. Hun naam wordt tegenwoordig meer gelinkt aan de site in de Brusselse kanaalbuurt (Tour & Taxis), waar vroeger de paarden van de postmeesters graasden.
Het Koninklijk Conservatorium (1872) is van de hand van Jean-Pierre Cluysenaer, de architect die in het centrum van de stad ook de Sint-Hubertusgalerijen tekende. Een grondige renovatie (gepland voor 2023) moet het afgebladderde gebouw herwaarderen en aanpassen aan de nieuwe noden van muzikanten en bezoekers. Het gebouw wordt 'doorwaadbaar', met een groene ruimte aan de voor- en achterzijde. Het krijgt ook een nieuwe bibliotheektoren, voor de wereldvermaarde collectie partituren en muziekhistorische werken.

→ *We wandelen terug naar het kleine parkje.*

KONINKLIJK CONSERVATORIUM

KLEINE ZAVEL

13 KLEINE ZAVEL

Het parkje van de Kleine Zavel is piekfijn verzorgd en heel charmant met het elegante hekwerk en bloemenperken met verrassende combinaties. De heren die boven de fontein uittorenen zijn de graven Egmont en Hoorn, die in 1568 op bevel van de hertog van Alva op de Grote Markt onthoofd werden. De toenmalige liberale burgemeester Karel Buls, zette hier, onder het mom van de herdenking van de nationale geschiedenis, in feite een monument neer voor de 'liberale' slachtoffers van het 'katholieke' obscurantisme. Een monument vertelt altijd meer over de politici die het oprichten dan over de historische feiten of personen die uitgebeeld worden.
De beelden rondom zijn andere humanisten uit de Nederlanden: de geografen Mercator en Ortelius, de botanicus Dodoens en Willem van Oranje. De 48 kleine ijzeren beeldjes, op de omheining rond het parkje, stellen de gilden voor.

→ *We verlaten de Kleine Zavel langs de bovenkant en staan vlak voor het Egmontpaleis.*

14 EGMONTPALEIS

De ongelukkige graaf Egmont van daarnet had hier zijn stadspaleis. Van de 18de tot begin 20ste eeuw was het in handen van de familie Arenberg. Dit adellijke geslacht, met wortels in de Duitse Eifel, stond na WO I aan de verkeerde kant van de geschiedenis. Om hun herinnering uit te wissen kreeg het paleis, na hun vertrek, de naam van de eerdere eigenaar terug.
Hoewel elke generatie zijn stijl en ruimtes toevoegde, blijft het toch een mooi voorbeeld van hoe zo'n adellijk stadspaleis eruitzag. De bijzondere marmeren eretrap is een kopie van een exemplaar dat in Versailles verloren ging. Hij leidt naar prachtig gerenoveerde ontvangstkamers met fraaie zolderingen in stucwerk. Het Egmontpaleis wordt nu gebruikt door het ministerie van Buitenlandse Zaken en voor diplomatieke evenementen.

→ *Wie nog niet genoeg heeft van verdwenen stadspaleizen, loopt even naar de grote poort van de Prins Albertkazerne (Karmelietenstraat 26).*

15 PRINS ALBERTKAZERNE

Wat overblijft van de imposante kazerne dateert uit 1905. Als je door de poort loopt, merk je dat het grootste gedeelte omgebouwd werd tot woningen, kantoren en een uitbreiding van het Egmontpaleis. Het resterende militaire gedeelte fungeert als club voor Belgische en buitenlandse officieren.
Tot in de 16de eeuw verhief zich hier het stadspaleis van de graaf van Culemborg. Hij organiseerde er in 1566 een groots banket dat leidde tot het Eedverbond der Edelen, gericht tegen het godsdienstbeleid van de Spaanse koning Filips II. Ook de graven Egmont en Hoorn waren aanwezig, het eind van het verhaal is u ondertussen bekend. Als represaille liet de hertog van Alva het paleis met de grond gelijkmaken. Aartshertogin Isabella liet er daarna een Karmelietenklooster bouwen (vandaar de straatnaam), dat nog later als gevangenis dienstdeed. De beroemdste logé van de gevangenis was de Franse dichter Paul Verlaine, nadat hij in 1873 zijn vriend Rimbaud neerschoot in een Brusselse hotelkamer.

→ *We keren op onze passen terug en volgen de straat aan de andere kant van het Egmontpaleis, de Wolstraat.*

16 WOLSTRAAT

Vóór de 16de eeuw was deze wijk nog uitgesproken landelijk. Dat blijkt uit de straatnaam die zou verwijzen naar de gewassen wol die de lakenfabrikanten lieten drogen op de flank van de heuvel.
De 26 herenhuizen aan je linkerkant werden in 1902 door architect Guillaume Low gebouwd langs de tuin van het Egmontpaleis. De Arenbergfamilie wou op die manier haar gronden ten gelde maken.
In de jaren 1970 ontsnapten de panden ternauwernood aan de sloophamer, nu behoren ze met hun brede terrassen en uitzicht op het Egmontpark tot de duurste van de hoofdstad. Aan de andere kant van de straat staan oudere, vaak erg verwaarloosde stadspaleisjes.

→ *Neem halverwege de huizenrij (nr. 32) links de doorgang naar het Egmontpark.*

WOLSTRAAT

EGMONTPARK

17 EGMONTPARK

Het toegangspleintje is gewijd aan het historisch-filosofische werk van schrijfster Marguerite Yourcenar, die hier in de buurt werd geboren. Het Egmontpark, in Engelse landschapsstijl, is uitermate geschikt om op adem te komen. Je kan er zitten op een bankje of op het terras van de voormalige oranjerie. Of flaneren tussen de opmerkelijke bomen en de verschillende monumenten. Je ziet er een kopie van het Peter Panbeeldje uit Kensington Gardens, en een beeld van de zwierige prins de Ligne - die kind aan huis was bij de Europese adel aan het eind van het ancien régime. Een heuveltje verraadt de aanwezigheid van een vroegere ijskelder. Hier werden het hele jaar door voeding en drank bewaard voor de rijkelijke banketten in het Egmontpaleis, tussen ijsblokken die op bevroren vijvers geoogst werden. Hoog boven het park torent, verrassend maar niet al te storend, The Hotel. In de jaren 1960 waren nog zes van deze torens gepland, het Egmontpark ontsnapte gelukkig aan de vernietiging.

18 DE GROTE POLLEPEL

Verdoken in het groen, dichtbij de uitgang van het park langs de Grotehertstraat, staat een bizarre veelhoekige, zandstenen constructie. Geen gevangenis of kapelletje, wel een onderdeel van een 15de-eeuws drinkwaterreservoir. Het middeleeuwse Brussel had een van de meest innovatieve waterdistributiesystemen van Europa. Drie ondergrondse netwerken verdeelden het water naar putten, pompen en fonteinen in de stad. De zogenaamde Grote Pollepel was een waterbekken dat onder meer een fontein op de Grote Markt en op de Vismarkt bevoorraadde. Maar de technieken veranderden en de Grote Pollepel werd vergeten. Bij de graafwerken voor de Ravensteingalerij in de jaren 1950 werd het reservoir ontdekt, en deels heropgebouwd in het Egmontpark.

→ *Je kan hier nog even verwijlen, of het Egmontpark verlaten langs het dalende pad naar de Grotehertstraat. Sla linksaf, en daarna aan de Kleine Ring rechtsaf. Metro en bus brengen je van het Louizaplein naar het Zuidstation en andere bestemmingen.*

Muntpunt is de grootste Nederlandstalige bibliotheek van Brussel. Het startpunt voor nieuwsgierige geesten. Het infopunt voor wie z'n weg zoekt in de stad. Het vertrekpunt voor iedereen die Brussel wil beleven.

Muntpunt
Munt6, 1000 Brussel
02 278 11 11
info@muntpunt.be
www.muntpunt.be

Voor deze uitgeschreven wandeling deed Muntpunt een beroep op Brukselbinnenstebuiten. De gidsen van Brukselbinnenstebuiten hebben een groot hart voor Brussel en willen je de stad tonen in al haar veelzijdigheid. Ze hebben oog voor positieve en negatieve ontwikkelingen en vertellen fabeltjes noch pr-verhalen.

Brukselbinnenstebuiten
02 218 38 78
onthaal@brukselbinnenstebuiten.be
www.brukselbinnenstebuiten.be

Verantwoordelijke uitgever: Roel Leemans, Munt 6, 1000 Brussel • fotografie Sien Verstraeten

Vlaanderen verbeelding werkt
brussel
BRUKSEL BINNENSTE BUITEN
MUNTPUNT